

KREATÍV GYAKORLAT EGY SZÖVEG ÉS ILLUSZTRÁCIÓI EGYMÁSHOZ RENDELÉSÉHEZ

ANTOINE DE SAINT-EXUPÉRY: *A KIS HERCEG*

BENKES ZSUZSA

A *Szemiotikai szövegtan* 10. számában már ismertettünk olyan kreatív gyakorlatokat, amelyeket – megemlékezve Antoine de Saint-Exupéry: *A kis herceg* című műve megjelenésének ötvenedik évfordulójáról – 1995-ben a 13-14 éves korú tanulók „Nyelvünkben élünk” magyar nyelvi kommunikációs versenye országos döntőjének írásbeli feladatai között szerepeltettünk.

E tanulmányban az említett verseny írásbeli feladatai közül a multimediális szövegek kreatív megközelítésére szolgáló gyakorlatot mutatjuk be.

I. A gyakorlat előkészítése

Antoine de Saint-Exupéry: *A kis herceg* című műve a multimediális szövegek tipológiáját tekintve a „notációrendszerrel rendelkező nyelvek és a képi kommunikáció nyelve együttes felhasználásával létrehozott multimediális szövegek” (globális) típusába sorolható, szerzője által részlegesen illusztrált, azaz verbális és képi összetevővel egyaránt rendelkező történet.

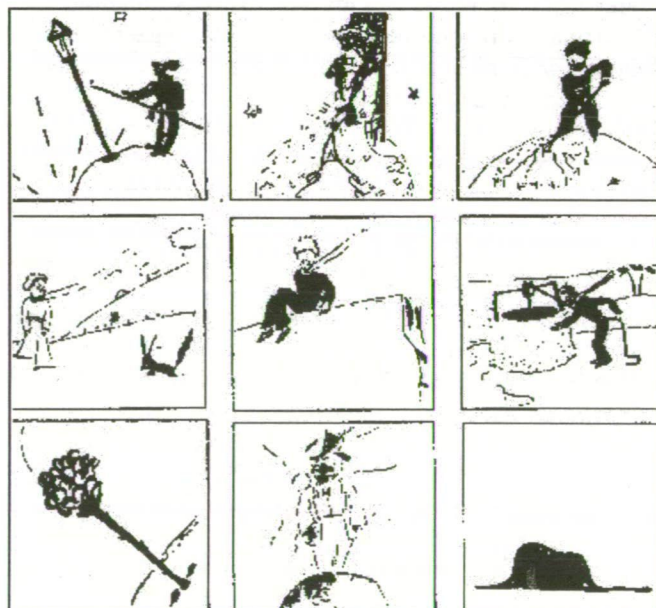
Egy – a későbbiekben bemutatott vagy ehhez hasonló – kreatív szöveg megközelítési gyakorlat keretében is az illusztrált szöveg verbális és illusztratív elemei kapcsolatának vizsgálatakor általában az történik, hogy a gyakorlat végzői a verbális elemek megfigyelésével létrehozott szövegjelentést vetítik rá a képi elemekre, s keresik a választ arra, hogy a verbális és képi összetevőben milyen egymással 'koreferenciarelációban' álló elemek találhatók (olyanok, amelyek ugyanarra a valamire vagy valakire utalnak).

Ezt a rávetítést figyelembe véve Antoine de Saint-Exupéry: *A kis herceg* (Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó, 1994. Kiadta a Postabank és Takarékpénztár Rt. megbízásából a Láng Kiadó) című művéből a gyakorlat céljára kiválasztott 9 (lásd 1-9.) illusztrációról, illusztrációrészletről a következőket állapíthatjuk meg.

1. Ez az illusztráció 'kalap'-ra emlékeztető alakjával összefüggésbe hozható a közvetlen környezetben található szöveg olyan mondataival, mint például: „Miert kellene félni egy kalaptól?” vagy „Az én rajzom azonban nem kalapot ábrázolt” stb. (10.)
2. Ebben az illusztrációban egyértelműen felfedezhető a „bolygó” és az ott kinyílt egyetlen tüskés virág, a „rózsa” képe. (27.)
3. Ebben az illusztrációban egyértelműen felfedezhető a jellegzetesen ábrázolt „kis herceg”, „bolygó”-ja a már megtisztított, működő és az éppen tisztítandó „vulkán”-ok / vulkán, valamint a burával védett „rózsa” képe. A hozzá tartozó kép-aláírás: „Gondosan kipucolta a működő vulkánjait.” (35.)

4. Ez az illusztráció egyértelműen összefüggésbe hozható a közvetlen környezetében található szöveg olyan mondataival, mint „Az elsőn egy király lakott. A király, bíborban és hermelinben, egy nagyon egyszerű, de méltóságjeljes trónuson ült.” (37.)
5. Ebben az illusztráció egyértelműen felfedezhető a „bolygó”-ján álló, választékos öltözetű, „fura kalap”-os hiú. (41.)
6. Ebben az illusztrációban egyértelműen felfedezhető a kis herceg bolygójától kisebb „bolygó”, a „lámpa”, a „lámpagyújtogató” és a lámpagyújtásra szolgáló eszköz képe. A hozzá tartozó képaláírás: „Szörnyű mesterség ez!” (49.)
7. Ebben az illusztrációban egyértelműen felfedezhető a jellegzetesen ábrázolt „kis herceg” és a „róka” képe, a környezet ábrázolása egyértelműen utal arra, hogy a találkozás a „Föld”-ön történik. (65.)
8. Ebben az illusztrációban egyértelműen felfedezhető a jellegzetesen ábrázolt „kis herceg” és a „kút” képe, a környezet ábrázolása ugyancsak egyértelműen utal a „sivatag”-ra. A hozzá tartozó képaláírás: „Nevetett, megfogta a kötelet, megmozgatta a csigát”.
9. Ebben az illusztrációban egyértelműen felfedezhető a jellegzetesen ábrázolt „kis herceg”, a „kőfal” és a „kigyó” képe, a környezet ábrázolása ugyancsak egyértelműen utal a „sivatag”-ra. A hozzá tartozó képaláírás: „– Most pedig menj el – mondta a kis herceg. – Le akarok jönni innét!”

A kiválasztott illusztrációkat / illusztrációrészleteket a versenyzők összekeverten, fekete-fehér fénymásolatban kapták kézhez. A feladat jellegéből következően az eredeti képaláírásokat a feladatlapon nem tüntettük fel.

A feladatot így fogalmaztuk meg:

A képeken [(a)-(i)] *A kis herceg* című könyv illusztrációiból válogattunk. Tedd próbára az emlékezeted! Milyen sorrendben követik egymást azok az események a történetben, amelyekhez ezek az illusztrációk, illusztrációrészletek készültek?

- Számozd meg a képeket! Melyik lesz az 1-es, 2-es stb.? A sorszámokat a kép betűjele melletti kipontozott helyre írd (például: z-11)!
- Válassz a fentiek közül három képet, és írd hozzájuk egy-egy olyan képaláírást, amely illik a képhez, utal a történetre, nyelvileg pedig egyszerű, bővített, óhajító mondat!

II. Megjegyzések a gyakorlat megoldásaihoz

a) feladat

Mint az a feladatlapon jól látható, az a) feladathoz *A kis herceg* című műből választott összekevert sorrendű 9 illusztráció (illetve illusztrációrészlet) megfelelő sorrendbe állíttatásával célunk volt, hogy képet kapjunk arról, milyen mértékben képesek a versenyzők az illusztrációk (-részletek) alapján felidézni a történet lineáris előrehaladását. (Megjegyezzük, hogy az írásbeli döntő feladatait kevesebb versenyző készítette el, mint ahányan „Előfeladat”-aikat beküldték, itt 78 versenyző megoldásait összegezzük.)

Az a) feladat megoldásait az 1. táblázatban foglaltuk össze. A táblázat fejlécében a számok azt jelzik, hogy hány (0-9-ig) képet láthatott el megfelelő sorszámmal egy-egy versenyző, a táblázat második sora az elért eredményeket tartalmazza.

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	Ö
2	2	3	6	6	8	5	21	-	25	78

1. táblázat

Ez az összesítés azt mutatja, hogy bár a versenyzők mindegyikének feladata volt Antoine de Saint-Exupéry: *A kis herceg* című művének elolvasása, a feladatmegoldók közül

- valamennyi kép helyének meghatározása egyetlen versenyzőnek sem sikerült,
- 2 versenyző egyetlen 'kép' helyét sem tudta meghatározni,
- 17 versenyző a felénél kevesebb 'kép' helyét tudta meghatározni, és
- csak a versenyzők 30%-a (ha hiányokkal is) tudta a képek alapján a történet helyes sorrendjét felállítani.

A következtetések levonásakor azonban nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a megoldásokat feltételezhetően befolyásolhatta a fekete-fehérben, illetve a helykihasználás miatt csak részlegesen megadott illusztrációk közreadása. Mint ahogy azon is érdemes elgondolkodnunk – noha itt a pedagógiai elemzést nem tartjuk feladatunknak –,

vajon mennyire ügyelnek tanulóink olvasás közben az adott szöveg és az ahhoz készült illusztráció(k) összefüggésére.

A továbbiakban arra is kíváncsiak lehetünk, hogy egy-egy versenyző bizonyos számú 'kép' sorrendbe állításával hogyan teremtette (vagy tudta megteremteni) az egyes események műben következő egymásutánját. Szemléltetésül itt azoknak a versenyzőknek a megoldásait összegeztük, akiknek legalább 5 (lásd 2. a-b táblázat), illetve akiknek 7 (lásd 3. a-b táblázat) 'kép' helyes sorrendbe állítása sikerült. A 2-3. táblázatok első függőleges oszlopában a versenyző tanulók számjelét tüntettük fel.

A 2.a és 3.a táblázatok fejléce a feladatlapon található sorrendet [(a)-(i), illetve a műben elfoglalt eredeti sorrendet (1-9)] mutatja, a többi oszlopban a versenyzők megoldásai találhatók.

Ami a 2.b és 3.b táblázatokat illeti, ezeket az összesítéseket azzal a céllal hoztuk létre, hogy szemléletessé tegyük, lineárisan mely helyeken nem sikerül a versenyzőknek az események egymásutánját felidézniük. Ezeknek a táblázatoknak a fejlécében az eddig használt jelekkel az eredeti sorrendet (a helyes megoldást) tüntettük fel, más oszlopaikban a versenyzők megoldásait. Az eredeti sorrenddel megegyező helyes megoldást minden táblázatban az eltérő szín jelzi.

Az 5 'kép'-et megfelelő sorszámmal ellátó versenyzők megoldásait a 2.a és 2.b táblázat mutatja.

	(a)-6	(b)-4	(c)-2	(d)-7	(e)-9	(f)-8	(g)-3	(h)-5	(i)-1	
3	5	4	2	7	9	8	1	3	6	5
6	5	4	2	7	6	9	3	8	1	5
20	6	4	3	8	9	7	2	5	1	5
37	5	4	2	8	9	7	3	6	1	5
41	6	4	3	7	8	9	2	5	1	5
46	6	4	3	8	9	7	2	5	1	5
67	6	4	3	8	9	7	2	5	1	5
72	6	5	3	7	9	8	2	4	1	5
	5	7	3	5	6	2	2	4	7	

2.a táblázat

	(i)-1	(c)-2	(g)-3	(b)-4	(h)-5	(a)-6	(d)-7	(f)-8	(e)-9	
3										5
6										5
20										5
37										5
41										5
46										5
67										5
72										5
	7	3	2	5	4	5	5	2	6	

2.b táblázat

Összevetve a 2.a és 2.b táblázatot, megállapíthatjuk, hogy a legalább 5 képet megfelelő sorrendbe állító versenyzők szinte mindegyike a képek alapján felidézhető történet kezdő, illetve záró illusztrációját ismerte fel helyesen. Legkevesebb sikerült a (g)-3, az (f)-8, valamint a (c)-2 jelű illusztrációk megfelelő sorrendjének megállapítása.

A 7 'kép'-et megfelelő sorszámmal ellátó versenyzők megoldásait a 3.a és 3.b táblázat mutatja.

	(a)-6	(b)-4	(c)-2	(d)-7	(e)-9	(f)-8	(g)-3	(h)-5	(i)-1	
4	6	4	3	7	9	8	2	5	1	7
13	5	4	2	7	9	8	3	6	1	7
16	6	4	3	7	9	8	2	5	1	7
21	6	4	2	7	8	9	3	5	1	7
24	6	4	3	7	9	8	2	5	1	7
25	6	4	3	7	9	8	2	5	1	7
39	6	4	3	7	9	8	2	5	1	7
42	6	4	3	7	9	8	2	5	1	7
43	6	4	3	7	9	8	2	5	1	7
49	6	4	3	7	9	8	2	5	1	7
50	6	4	3	7	9	8	2	5	1	7
52	6	4	3	7	9	8	2	5	1	7
58	6	4	3	7	9	8	2	5	1	7
59	6	4	3	7	9	8	2	5	1	7
61	6	4	3	7	9	8	2	5	1	7
63	6	4	2	7	8	9	3	5	1	
66	6	4	3	7	9	8	2	5	1	7
71	6	4	3	7	9	8	2	5	1	7
103	6	4	3	7	9	8	2	5	1	7
150	6	4	3	7	9	8	2	5	1	7
157	6	4	2	7	8	9	3	5	1	7
	20	21	4	21	18	18	4	20	21	7

3.a táblázat

A 3. a-b. táblázat azt mutatja, hogy a 7 'kép' helyes sorrendbe állító tanulók megoldásai hasonlóságot mutatnak a kevesebb 'kép' felismerőkével: számukra is a (c)-2 és a (g)-3 jelű illusztrációk elhelyezése okoz gondot. Csak feltételezhetjük: a megoldásokat befolyásolhatta az a tény, hogy a (c)-2 – az említett helyhiány miatt – illusztrációrészlet (lásd az eredetit, 35), és esetleg az is, hogy a mű 5. fejezetéhez (lásd 23) készített illusztráció e későbbihez igen hasonló. Ami a (g)-3 jelű illusztrációt illeti (eredetijét lásd 27), a megfelelő hely megtalálását nehezítette, hogy a „rózsá”-ról a történetben sok szó esik, s az egyes részletekhez más-más illusztrációk tartoznak. Jelen esetben ezekre a feltételezésekre a gyakorlat megoldásainak megbeszélésekor kell választ keresnünk.

	(i)-1	(c)-2	(g)-3	(b)-4	(h)-5	(a)-6	(d)-7	(f)-8	(e)-9	
4										7
13										7
16										7
21										7
24										7
25										7
39										7
42										7
43										7
49										7
50										7
52										7
58										7
59										7
61										7
63										7
66										7
71										7
103										7
150										7
157										7
	21	4	4	21	20	20	21	18	18	

3.b táblázat

Hasonló gyakorlatok készítésekor célszerű, ha a feladatsort az „Indokold a döntésedet!”, illetve „Indokold meg, hogy mely 'kép' helyének a meghatározása volt számodra (a) a legkönnyebb; (b) a legnehezebb, és miért?” feladatokkal is kiegészítjük.

b) feladat

A *b) feladat* megoldásaiból egyrészt arra kívántunk következtetni, hogy egy-egy – a vonatkozó kép által felidézett – műrészlet lényegét (közvetve megértését) képesek-e a kért módon összefoglalni, másrészt – s ez már a verseny jellegéből következő kívánságunk volt – nyelvi ismereteik mozgósításával tudják-e ezeket a képalírásokat létrehozni az előírt módon.

A 4. táblázatban (amelynek fejléce ugyancsak a feladatlapon található sorrendet [(a)-(i), illetve a műben elfoglalt eredeti sorrendet (1-9)] mutatja) azt összesítettük – figyelembe véve, hogy egy-egy versenyzőnek 3-3 képalírás volt a feladata –, mely 'képekhez' készült a legtöbb képalírás.

(i)-1	c-2	(g)-3	(b)-4	(h)-5	(a)-6	(d)-7	(f)-8	(e)-9	
41	18	12	26	19	32	52	14	20	234

4. táblázat

Legtöbb képalírás a (d)-7 (52), (i)-1 (41) és (a)-6 (32) jelű 'képekhez' készült. Lássunk erre néhány példát azoknak a versenyzőknek a megoldásaiból, akik a feladatot jól értelmezték! (A szó szerint idézett képalírások előtti szám az egyes versenyzők sorszámát jelenti.)

(d)-7:

4. *Bár ne kéne búcsúznunk!*
10. *Bárcsak ne szelídítettek volna meg!*
17. *Bárcsak jó barátom lenne a róka!*
32. *Bárcsak ugyanabban az időben érkeztél volna!*
33. *De jó lenne megszelídíteni téged!*
38. *Bárcsak találkoznék valakivel a sivatagban!*
42. *Úgy szeretnék egy igazi barátot!*
63. *Bárcsak megszelídítenél!*
75. *Bárcsak nekem is lenne egy igazi barátom!*
76. *Jó lenne csak a szívünkkel látni!*

(i)-1:

2. *Bárcsak a felnőtték is jártasak lennének a gyermekek képzeletvilágában!*
4. *Bárcsak felismerné végre valaki!*
10. *Bárcsak a felnőttek is megértenék a rajzomat!*
12. *Bárcsak ne ette volna meg az óriáskígyó az elefántot!*
19. *Bárcsak értelmesebbek lennének ezek a felnőttek!*
22. *Bárcsak jobban megértenék a felnőttek kicsiny rajzomat!*
28. *Bárcsak látnák a felnőttek is az elefántot a csukott óriáskígyóban!*
30. *Bárcsak megértettek volna engem a felnőttek!*
47. *Bárcsak ismernék a felnőttek a gondolatvilágomat!*
65. *Bárcsak tudnék csukott óriáskígyót rajzolni!*

(a)-6

20. *Bár abbahagyhatnám a munkám!*
25. *Bárcsak ne forogna ilyen gyorsan a bolygóm!*
27. *De szeretnék pihenni egy kicsit!*
38. *Bárcsak segíthetnék a lámpagyújtogaton!*
43. *Bárcsak lassabban forogna a bolygóm a tengelye körül!*
44. *Bárcsak egyszer kipihenhetném magam!*
153. *De jó lenne pihenni egy kicsit!*
155. *Úgy szeretnék aludni egy kicsit!*

Noha itt csak példákat mutattunk be a megoldásokból, úgy véljük, ez a kis minta is alkalmas arra, hogy megállapítsuk:

- azok a versenyzők, akik a feladatot jól értelmezték, megfogalmazott képaláírásokkal képesek voltak egy-egy műrészlet lényegét megragadni, valamint azt is, hogy
- a képaláírások akár tipologizálhatók is: vannak olyanok, amelyek idézet jellegűek ((d)-7/32; (i)-1/28), olyanok, amelyek az adott illusztrációhoz tartozó szöveg tartalmára utalnak ((a)-6/25; (d)-7/32; (i)-1/2) és olyanok is, amelyek, mintegy értelmezésként a versenyzők saját gondolatait foglalják össze ((a)-6/38; (d)-7/76; (d)-7/42).

Az egyes képaláírások nyelvi megformáltságának helyes vagy nem helyes voltára részletesen nem kívánunk kitérni. Minthogy az itt bemutatott gyakorlat is kreatív szövegmegközelítési gyakorlat, s mint olyan alkalmas arra, hogy a gyakorlat végeztetőjeként (tanárként) arról is képet kapjunk, melyek azok a háttérismeretek, amelyeket a gyakorlat végzői (a tanulók) megoldásaikhoz felhasználnak, illetve melyekkel nem rendelkeznek – megemlítjük, hogy több versenyző ezt a követelményt teljesíteni nem tudta. Még azok a versenyzők is, akik egy-egy adott 'képet' felismertek, megfelelő helyét megtalálták, sem tudtak eleget tenni a nyelvi követelményeknek, azaz nem egyszerű, nem óhajtó mondatokat szerkesztettek, vagy ha azt, helytelen mondatközi és/vagy mondatzáró írásjeleket használtak.

Szemléltetésül lássunk ezekből a megoldásokból is néhányat.

- 57. *A király uralkodik.*
- 58. *Na, vigyázz onnan, le szeretnék menni!; Szelídíts meg!*
- 66. *A rózsza együtt született a Nappal.; A róka szép volt.*
- 67. *De jó lenne, ha a lámpagyújtogató boldog lenne, hiszen ő az egyetlen, aki nem csak magával törődik!*
- 76. *A kis herceg kipucolta a vulkánját!*
- 156. *Eléggé csinos vagy.*

Talán szükségtelen megjegyeznünk, hogy a gyakorlat megoldását követő megbeszéléseken milyen haszonnal járhat a nyelvi megformáltságra vonatkozó tapasztalatok megbeszélése, történjen az az oktatás keretében vagy azon kívül.

Ezzel a gyakorlattal kapcsolatban tanulságos lehet olyan összesítés elkészítése is, amely azt is tükrözi, hogy az egyes feladatmegoldók mely 3-3 képet választották a leggyakrabban. (Természetesen ez a feladat is kiegészíthető az „Indokold a választásodat!” feladattal.)

Lássunk itt most egy-két jó példát a teljes megoldásokra. (A szó szerint idézett képaláírások előtti szám itt is az egyes versenyzők sorszámát jelenti.)

- 32. (a)-6: *Bárcsak megváltozott volna a parancs!*
- (f)-8: *Milyen jólesne egy kis víz!*
- (d)-7: *Bárcsak ugyanabban az időben érkeztél volna!*

46. (a)-6: *Bárcsak ne kellene a parancsnak engedelmeskedni!*
 (c)-2: *Bárcsak működne ez a harmadik vulkán is!*
 (b)-4: *Bár lennének alattvalóim!*
72. (c)-2: *Úgy szeretném már kitisztítani a vulkánjaimat!*
 (g)-3: *Jó lenne a rózsámat megvédeni!*
 (e)-9: *Bárcsak ne fájna a visszatérés a bolygómra!*

Az itt bemutatott gyakorlat csak egyik lehetséges – és a bevezetésben jelzett verseny követelményeihez igazított – módja verbális és képi összetevőket egyaránt tartalmazó szövegek elemzéséhez. Az ilyen típusú gyakorlatok (maga ez a gyakorlat is, ahogy erre már a fentiekben utaltunk) további feladatokkal bővíthető.

Kérhetjük a gyakorlat végzőit, hogy válaszoljanak olyan kérdésekre, mint például

- egy kézhez kapott szöveghez, ha azt nekik kellene illusztrálniuk, ez az illusztráció milyen képi elemeket tartalmazna;
- egy adott illusztráció ismertetében milyen eligazító utasításokat adnának egy, az adott illusztrációt nem ismerő rajzolóknak, ha azt szeretnék, hogy a szóban forgó illusztrációhoz hasonló rajzot készítsen;
- kézhez kapott, azonosító jelekkel ellátott, összekevert képaláírásokból milyen, számukra elfogadható történetet tudnak létrehozni;
- egy adott szövegrészhez 4-5 olyan, kézbe adott illusztráció közül, amelyekből 1 vagy 2 nem attól a szerzőtől származik (esetleg más szöveghez készült), melyet vagy melyeket nem tartanak stílusukban a többiekhez illőnek stb.

A verbális és képi összetevővel rendelkező multimediális szövegek elemzésének előkészítéséhez készített gyakorlatok végeztetése többek között és nem utolsósorban annak szemléltetését is szolgálja, hogy egy illusztrált történet jelentéséhez mivel járul hozzá annak verbális, és mivel annak képi része.

Irodalomjegyzék

E. BENKES ZSUZSA (szerk.):

1995. *Nyelvünkben élünk. Útmutató és feladatgyűjtemény a 10 – 14 éves korú tanulók magyar nyelvi kommunikációs versenyéhez.* OKSZI, Budapest.

PETŐFI S. JÁNOS – BENKES ZSUZSA

1996. *Multimédia: Több mediális összetevővel rendelkező irodalmi szövegek elemzése.* OKSZI, Budapest.

1998. *Multimédia: Több mediális összetevővel rendelkező irodalmi szövegek elemzése: 2.* OKSZI, Budapest.

PETŐFI S. JÁNOS – BÉKÉSI IMRE – VASS LÁSZLÓ (szerk.):

1997. *Szemiotikai szövegtan 10. A szövegtani kutatás diszciplináris környezetéhez (II).* JGYTF Kiadó, Szeged.

**CREATIVE EXERCISES IN CO-ORDERING A TEXT AND AN
ILLUSTRATION
ANTOINE DE SAINT-EXUPÉRY: *LE PETITE PRINCE***

ZSUZSA BENKES

The present paper describes the results of two multimedial creative exercises. The subject of the exercises was an illustrated text of *Le Petit Prince*. One of the exercises demanded the pupils to reconstruct the sequence of nine illustrations taken from *Le Petit Prince* as given in the book. The aim of this exercise was to check the memory of the pupils concerning the connection of the text and the illustrations as well as the correct sequence of the events. The other exercise was a grammatical one: the pupils were to create a title-text of three pictures, chosen by themselves, in the form of „simple, complex, optative” sentences.